

УДК 82-1+81'366.54

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ ДАВАЛЬНОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ У ПОЕЗІЇ І. ФРАНКА

Ірина Шмілик

*Національний університет «Львівська політехніка»,
катедра української мови,
вул. С. Бандери, 12, Львів, Україна, 79013
тел.: (096) 141 94 41
e-mail: shmilykira@ukr.net*

Проаналізовано особливості вживання іменникових форм давального відмінка однини в поетичних творах Івана Франка, вказано на динаміку змін відповідно до року видання збірки, а також виявлено варіантні форми, які поет допускав з певних причин: і відсутність чітких норм того часу, і територіальний вплив, і вимоги версифікації в поезії. Взято до уваги лише прижиттєві видання поетичних творів Івана Франка, а саме: “З вершин і низин” (1887, 1893), “Зівяле листє” (1896, 1911), “Мій ізмарagd” (1898), “Давнє і нове” (1911), “Із днів журби” (1900), “Semper tigo” (1906). Це дає можливість побачити Каменяра не лише як творця літератури, а й творця літературної мови. Вказано на актуальність наукового дослідження, оскільки морфологічні особливості вживання іменникових форм відображають епоху становлення української літературної мови кінця XIX – початку XX ст.

Опрацювавши прижиттєві видання вказаних збірок Івана Франка, виокремлено такі особливості форм давального відмінка однини: 1) наявність флексії *-и* в іменниках I і III відміни жіночого роду (*земли, Руси, смерти*); 2) наявність варіантних форм з флексіями *-ови, -еви (-сви) // у(-ю)* в іменниках II відміни чоловічого роду (*другови, старцєви, співакови, пастуху, господарю, товаришу*). Виявлено варіантні форми в межах однієї лексеми (*царєви/царю, попови/попу, народови/народу, Богови//Богу, соловієви/соловію*). Є сплутування флексій *-еви/-ови (вужови//вужєви)*. Також зафіксовано закінчення *-ови // -у*, які залежать від віршованих потреб (*богослови-ослови, стану-пану*). Назви неістот чоловічого роду мають варіантні флексії *-ови, -еви (-сви) // у(-ю)* (*огневи, кінцєви, кінцю, гніву*), а назви неістот середнього роду – лише флексію *-у* (*злу, добру, серцю, полю*). Подано історичну довідку, тобто вказано на особливості давального відмінка іменників у граматиці початку XX століття: С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер “ГраMATика української мови” (1914 рік); В. Сімович “ГраMATика української мови для самовчання та в допомогу шкільній науці” (1919 рік); Є. Тимченко “Українська граMATика” (1917 рік).

Ключові слова: поезія, прижиттєві видання, літературна мова, іменник, відмінювання іменників, форма слова, флексія.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10859>

Кінець XIX – початок XX ст. став переломною епохою у формуванні національної культури загалом та у творенні української літературної мови зокрема. У такий час особливо помітна концептуально-мовотворча роль письменників, з якими пов’язані “пікові періоди вияву етносвідомості, що з ними безпосередньо корелюють етапи становлення й інтенсивного розвитку національної мови” [5: 17]. Відповідно мова української поезії цього періоду засвідчує інтенсивне структурно-

семантичне ускладнення тексту, урізноманітнення механізмів його творення, а також пов'язану з цими процесами інтелектуалізацію мовного вираження авторів. Однак літературна мова не тотожна мові художньої літератури, оскільки мова останньої тяжіє до використання нетрадиційних, новаторських засобів мововираження. В Україні такими визначальними постатями стали І. Котляревський, Т. Шевченко, Леся Українка, а в Галичині – І. Франко, які, розвиваючи часову і локальну традицію мовного вжитку, були не тільки творцями літератури, а й творцями літературної мови.

Мета цього наукового дослідження – проаналізувати особливості вживання форм давального відмінка однини іменників I, II та III відміни; **завдання** – зазначити переваги вживання флексій у різних збірках, вказати динаміку змін у їх використанні, порівнюючи зі збірками наступних видань, а також виявити всі можливі варіантні форми. **Джерельною базою** слугували прижиттєві видання поетичних творів І. Франка, а саме: “З вершин і низин” (1887, 1893), “Зівяле листе” (1896, 1911), “Мій ізмарagd” (1898), “Давнє і нове” (1911), “Із днів журби” (1900), “Semper tiro” (1906). Тема наукового дослідження є **актуальною**, оскільки морфологічні особливості вживання іменникових форм відображають епоху становлення української літературної мови кінця XIX – початку XX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відмінкових форм іменників завжди була актуальною в мовознавстві. Особливості вживання іменників на морфологічному рівні, а саме форми давального відмінка однини в писемних пам'ятках досліджували І. М. Керницький, Г. В. Воронич, Т. В. Фунікова та ін. У сучасному мовознавстві цією науковою розвідкою цікавився В. Денисюк [1]. Мовознавець проаналізував функціонування давального відмінка іменників чоловічого роду II відміни в літописних пам'ятках у контексті розвитку української літературної мови XVII–XVIII ст. Також величезним науковим доробком у сучасному мовознавстві є праця І. Царалунги “Варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові XIV–XV ст.”, у якій мовознавець детально описала явище варіативності староукраїнської мови XIV–XV ст. на морфологічному рівні, у тому числі звернула увагу і на форму давального відмінка однини [10].

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що друга половина XIX – початок XX ст. – це період існування східноукраїнського та західноукраїнського різновидів літературної мови (від виходу “Русалки Дністрової” (1837)). Східноукраїнський варіант був поширений на території України, що входила до складу Росії, натомість західноукраїнським варіантом користувалися представники українських етнічних земель, які входили до Австро-Угорської імперії. Це зумовило наявність відповідних граматики української мови в цей час (І. Вагилевича, С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера, Є. Тимченка, В. Сімовича тощо). Зауважмо, що С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер у “Граматиці української мови” (1914), аналізуючи відмінкові закінчення іменників, вказували на певні особливості відмінювання в західноукраїнському та східноукраїнському варіантах мови в іменниках у формі давального відмінка: “відм. 3 одн. кінчить ся правильно на *-ови* (на Україні *-ові*). Окрім того подибуєть ся деколи, особливо під впливом церкви, закінчене *-у*: *Богу, духу* (побіч *Богови, духови*); “на *-еви, -єви* (на Україні *-єві, -єві*): *учителеви, добродієви*” [4: 67]. Натомість особливістю відмінювання іменників жіночого роду “шелестівкової відміни” є Д. в. однини – флексія *-и* (*часту*) [4: 75]. В. Сімович у “Граматиці української мови для самовчання та в допомогу шкільній науці” (1919)

наголошував, що “давальний відмінок однини має правильне закінчення *-ові*”, однак зазначав, що “галицька й подільська форма – *-ови*, у м'якій відміні – *-єви*” [3: 148]. Згодом В. Сімович у передмові до видання “З вершин і низин” (1920) вказав, що в прижиттєвих виданнях збірок поетичних творів І. Франка виявлено чимало особливостей вживання іменникових форм. Мовознавець детально схарактеризував іменникові словоформи, вказавши і на форму давального відмінка: “Давальник одн. чоловічих іменників усе має закінчення *-ови*, *-єви* (я їх зміняв на *-ові*, *-єві*): *старцєви* (Думи пролет., II)” [3: 10–11]. Починаючи з кінця XIX ст., І. Франко працював над утвердженням української літературної мови в Галичині. Поряд із формами, характерними для мовлення тогочасних галичан, поет використовував також і “східні” форми, тобто прагнув знайти найкращий варіант.

Опрацювавши прижиттєві видання вказаних збірок І. Франка, можемо виокремити такі особливості форм давального відмінка однини:

1. В іменниках I і III відміни жіночого роду наявні лише флексії *-и*: *земли* (ЗВН 1887, с. 32): “*І горе землі тій, як стане на нєйі Обома ногами Давид!*” (ЗВН 1887, с. 32); *Руси* (МІ 1896, с. 11), *смерти* (МІ 1896, с. 35): “*Ти взяв один з мого життя момент, І слово темне підшукав та вчене, І Руси возвістив: “Ось декадент!”*” (МІ 1896, с. 11); “*Чий дух до земного прилип, Той смерті попаде у власть Не осягнувши, що бажав*” (МІ 1896, с. 35); *матери* (СТ 1906, с. 90): “*Поки служить Матери в пригоді, То вона культурі не пропаца*” (СТ 1906, с. 90).

2. В іменниках II відміни чоловічого роду наявні варіантні форми з флексіями *-ови*, *-єви (-єви)*, *-ієви/-ію* та *-у(-ю)*. Але зробивши порівняння збірок відповідно до року видання, зауважуємо динаміку змін у їх використанні. Наприклад, у збірці “З вершин і низин” часто простежуємо флексії *-ови*, *-єви (-єви)*, *-ієви/-ію*, зрідка трапляються *-у(-ю)*: *соловієви* (ЗВН 1887, с. 12), *другови* (ЗВН 1887, с. 34), *старцєви* (ЗВН 1893, с. 41), *співакови* (ЗВН 1893, с. 65), *соловію* (ЗВН 1887, с. 12), *попови* (ЗВН 1887, с. 120), *хлопови* (ЗВН 1887, с. 123), *царєви* (ЗВН 1887, с. 129), *Богу* (ЗВН 1887, с. 151): “*Не так нині, як бувало! Вечірком Не йдуть селом дівчатонька ходірком, Не виводять співаночок на весь двір Соловієви на вишеньці в супір*” (ЗВН 1887, с. 12); “*...молодому другови*” (ЗВН 1887, с. 34); “*Нехай і так, що добрі ви І чесні ви і щирі ви, Що з милосердя даєте Старцєви милостині ви*” (ЗВН 1893, с. 41); *Співакови* (ЗВН 1893, с. 65); “*Важко якось соловію щебетать*” (ЗВН 1887, с. 12); “*Коли побачив, що попови Не так то легко шо зробить*” (ЗВН 1887, с. 120); “*Всім якось дивно виглядає, Як можна хлопови не пить!*” (ЗВН 1887, с. 123); “*Хлопи і військo і пани; Усі царєви рівно милі*” (ЗВН 1887, с. 129); “*Ні, діти, Богу гнів не милій!*” (ЗВН 1887, с. 151). Уже в наступній збірці “Зівяле листе” простежуємо лише флексію *-у*: *мужу* (ЗЛ 1896, с. 99; ЗЛ 1911, с. 99), *пану Богу* (ЗЛ 1896, с. 104), *робітнику* (ЗЛ 1896, с. 107): “*Мене забудь швиденько ти, Своїх/Своїх діток люби, пести, Будь вірна свому мужу!*” (ЗЛ 1896, с. 99; ЗЛ 1911, с. 99); “*Та пану Богу я не хочу блюзнить, Бо по що вірних щирі чутя дразнить?*” (ЗЛ 1896, с. 104); “*Як же можна! Се прогріх! Обурив ся хтось, Та робітнику строго Промовив Христос*” (ЗЛ 1896, с. 107). У збірках “Мій ізмарагд” та “Давне і нове” виявляємо закінчення *-ови*, *-єви* та *-у*: *В. Щуратови* (МІ 1896, с. 11), *Господу* (МІ 1896, с. 36), *дворакови* (МІ 1896, с. 60), *стрільцєви* (МІ 1896, с. 76), *пастуху* (МІ 1896, с. 80), *Богови* (МІ 1896, с. 92), *(Пану) Богу* (МІ 1896, с. 81, 87, 157), *царєви* (МІ 1896, с. 82), *сусідови* (МІ 1896, с. 88, 89), *хозяїнови* (МІ 1896, с. 99), *моряку* (МІ 1896, с. 104), *царю* (МІ 1896, с. 109), *батькови* (МІ 1896, с. 126), *народови* (МІ 1896, с. 142), *творцєви* (ДН 1911, с. 22): “*Та хто з біди в черці Йде Господу служити*” (МІ 1896, с. 36); “*Та Йосиф знав ціну тих*

слів *І дворакови* *відповів*” (МІ 1896, с. 60); “*Летиж собі й стрільцєви не попадай ся в руки*” (МІ 1896, с. 76); “*І крикнув настуху: “Здоров був, брате!”*” (МІ 1896, с. 80); “*Сказала Богови всю правду*” (МІ 1896, с. 92) / “*Сповни те, що Богу винен я*” (МІ 1896, с. 81); “*Сказала Богу: “Боже батьку, Невдалий твір твій – чоловік!”*” (МІ 1896, с. 87); “*Час міні в дорогу, Іду і віддаю вас Пану Богу*” (МІ 1896, с. 157); “*Та не посмів ніхто царєви в очи Сказати се*” (МІ 1896, с. 82); “*З мойого саду бистра річка На млин сусідови текла*” (МІ 1896, с. 88); “*Та ворог святости, злий дух, піддав Єі хозяїнови думку грішну*” (МІ 1896, с. 99); “*Аж сам Селедій мученик На них змилосердив ся, І моряку одному в сні Прославлений явив ся*” (МІ 1896, с. 104); “*В тій хвилині аскет перед ним опинивсь І покірно царю до землі поклонивсь*” (МІ 1896, с. 109); “*Батькови син помагає, Син держить, батько шмагає Кума цпком*” (МІ 1896, с. 126); “*Йій Бог так дав, щоб віщувала Народови якесь велике горе*” (МІ 1896, с. 142); “*Честь творцєви твари!*” (ДН 1911, с. 22). У проаналізованих поезіях зі збірки “Із днів журби” спостерігаємо флексію *-ови*: *графови* (ІДЖ 1900, с. 38), *Максимови* (ІДЖ 1900, с. 38): “*То писав Максим, що лікарь графови таке казав: “Як би не сей слуга ваш, був би вам конєць”*” (ІДЖ 1900, с. 38); “*Ну, певно граф віддячить ся Максимови?*” (ІДЖ 1900, с. 38). У поезіях збірки “Semper tūro” бачимо наявність флексій *-ови(-єви)* та *-у*: *читачєви* (ST 1906, с. 8); *льву* (ST 1906, с. 108), *ослови* (ST 1906, с. 108): “*Мойому читачєви*” (ST 1906, с. 8); “*Гуманний будь не так, як богослови, Що надприродним ліктем довг свій мірять, Льву такають, а гримають ослови*” (ST 1906, с. 108).

Українська мова багата на варіантні форми, які з різних причин (екстра- та інтралінгвальні чинники) знаходять або знаходили в минулому неоднакове відображення в різних стилях літературної мови [7: 70]. Зауважмо, що використання морфологічних варіантів надає мові милозвучності (євфонії) – важливої ознаки художньої літератури й особливо поезії. Саме в поезії значного поширення набули варіантні форми, що зумовлено потребами віршування – необхідністю дотримуватися відповідного ритму і рими. У зв’язку з цим поети можуть свідомо відходити від уже усталених і загальноприйнятих норм або ж ширше й різноманітніше користуватися варіантними формами, частина яких уже вийшла чи майже вийшла з ужитку в прозовій мові, ставши нормою мови поетичної.

В сучасній українській мові нормативним є вживання варіантних флексій *-ові (-єві)* та *-у (-ю)* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду II відміни, окрім іменників на *-ів (-їв)*, *-ов*, *-єв (-єв)*, *-ин* [9: 118–119]. Ці закінчення історично походять від іменників, що належали до різних основ. Флексію *-у* мали іменники колишніх основ на *-о-*, *-jo-*, які утворювали найбільший за обсягом клас іменників староукраїнської мови; закінчення *-ові (-єві)* розвинулися з давньої флексії *-ови*, яку мали іменники *-ї-*основ, що становили невеликий за кількістю клас слів [6: 212; 2: 39–40]. Кінцеве *-і* в закінченнях *-ові (-єві)* з’явилося під впливом іменників типу *руці*, *нозі* [2: 40]. Зауважмо, що в староукраїнській мові іменники чоловічого роду з основою на *-о-* могли приймати закінчення іменників з давньою основою на *-ї-* і навпаки. “Поступово закінчення *-ови* помітно поширювалося на іменники чоловічого роду з основою на *-о-*, а також на іменники з іншими основами. Уже в українських грамотах XIV–XV ст. закінчення *-ови* в іменниках чоловічого роду трапляється частіше, причому вже не тільки в іменниках – назвах істот, а й у назвах неістот” [6: 212]. На сьогодні флексію *-у(-ю)* “найпоследовніше зберігають східнополіські говори, меншою мірою – південно-східні та карпатські; флексія *-ови(-*

еви) є типовою для південно-східного наріччя, а також для переважної більшості південно-західних говорів” [10: 242].

Українська мова кінця XIX – початку XX ст. фіксує теж варіантні форми цих іменників. Однак С. Смаль-Стоцький зауважив (цитата вище), що правильне закінчення іменників чоловічого роду у формі Д. в. “-ови (на Україні -ові)”. Але й трапляються закінчення -у під впливом церкви [4: 67]. Натомість Є. Тимченко вказав, що “датив одн. має закінчення -ові (-еві) та -у. Пануюча форма на -ові (-еві); кінцівка -у вживає ся переважно при збігу двох дативів, напр. *пану Іванові*” [8: 96]. Відповідно вживання варіантних закінчень давального відмінка однини іменників II відміни в прижиттєвих поетичних творах І. Франка відображає процес їхнього розвитку. Отож проаналізуємо ці варіантні форми.

В іменниках – назвах істот чоловічого роду активно функціонують обидві флексії -ови (-еви) та -у: “Вона то відчиняє що вечір браму батькови й що рана” (ЗВН 1887, с. 72), “Батькови син помагас, Син держить, батько шмагає Кума ціпком” (МІ 1898, с. 126); “Не пора, не пора, не пора москалеви й ляхови служить!” (ЗВН 1887, с. 69); “Е, яка там річ, За нами впомятись Маскалеви?” (МІ 1898, с. 144); “Летиж собі й стрільцєви не попадай ся в руки” (МІ 1898, с. 76); “З мойого саду бистра річка на млин сусідови текла” (МІ 1898, с. 88, 89); “Та ворог святости, злий дух, піддав єї хозяїнови думку грішну” (МІ 1898, с. 99); “І крикнув пастуху: “Здоров був, брате!”” (МІ 1898, с. 80); “А господарю що днини гірше й гірше, хоч умри” (ІДЖ 1900, с. 122); “В очи хану і султану дмухали пожарів дим” (ІДЖ 1900, с. 124, 126); “А дівчина невпинно цебетала, додаючи товаришу відваги” (ЗВН 1887, с. 71). Варіантні флексії є й у власних назвах, однак переважають форми на -у: *В. Шуратови* (МІ 1898, с. 18); *Максимови* (ІДЖ 1900, с. 38); *Миколі Лисенкови* (ІДЖ 1900, с. 109); *Антошкови П.* (СТ 1906, с. 89); *Олександрю* (МІ 1898, с. 112); *Івану* (ІДЖ 1900, с. 97); *Есфігмену, Ксеропотаму, Зографу, Павлю* (ІДЖ 1900, с. 75, 77); *Григорію* (СТ 1906, с. 40); *Куперяну* (СТ 1906, с. 58).

У досліджуваних поезіях спостерігаємо наявність варіантних форм у межах однієї лексеми: “Усі царєви рівно милі, Бо всі однако царській славі Допомічні й державній силі” (ЗВН 1887, с. 129); “Та не посмів нікто царєви в очи Сказати се” (МІ 1898, с. 82); “В тій хвилині аскет перед ним опинивсь І покірно царю до землі поклонивсь” (МІ 1898, с. 109); “Коли побачив, що попови не так то легко що зробить” (ЗВН 1887, с. 120); “Попу мабуть се все одно, - Та не одно мені, о, ні!” (ЗВН 1887, с. 114); “Йй Бог так дав, щоб віщувала народови якесь велике горе” (МІ 1898, с. 142); “Бог ійй так казав Плачем і криком грішному народу оголосити близький суд страшний” (МІ 1898, с. 148); “Сказала Богови всю правду” (МІ 1898, с. 92); “Та пану Богу я не хочу блюзнить” (ЗЛ 1896, с. 102). Також у межах однієї поезії виявлено варіантні форми -ієви та -ію: “Не виводять співаночок на весь двір соловієви на вишеньці в супір. Важко якось соловію цебетать, важко весну, хоч як красну, зустрічать” (ЗВН 1887, с. 12). Зауважмо, що в поетичних творах фіксуємо одночасно обидва варіанти ще й тоді, коли варто уникнути одноманітних закінчень на місці збігу кількох форм давального відмінка: “Се не божий шлях верстаєш, А дияволови служши, майстру гордоців, що Богу рівним бути забагав” (ІДЖ 1900, с. 104).

Варто зазначити також, що в аналізованих поезіях вибір закінчення -ови чи -у іноді залежить і від віршованих потреб (*богослови-ослови, стану-пану*): “Гуманний будь, не так як богослови, що надприродним ліктем довг свій мірять, льву такають, а гримають ослови” (СТ 1906, с. 108); “В Бразилії царем я хлопським стану, там

жиду доступу не дам ні пану” (МІ 1898, с. 156). Однак у збірці “Із днів журби” (1900) фіксуємо сплутування флексій *-еви/-ови* в лексемі *вуж*: “Не міркуючи багато люто вдарив чоловік, і *вужеви* небораці до Дрихітки хвіст відсік” (ІДЖ 1900, с. 120); “А постав но край нори *вужови* знов молока” (ІДЖ 1900, с. 122).

Іменники-назви неістот чоловічого роду II відміни в давальному відмінку теж мають варіантні флексії *-ови (-еви)* та *-у*, наприклад: “*Огневи*, що ліси палить, На поміч вітер ще спішишь, Та каганець він загасить” (МІ 1898, с. 48); “*К кінцеві* обіду від війська посла кровавую голову в місі внесли” (МІ 1898, с. 96); “*Бо його слова найперші задають брехню кінцю*” (ІДЖ 1900, с. 113); “*Лиш одна тобі порада: всьому гніву дати стрим*” (ІДЖ 1900, с. 121) та ін. Натомість в іменниках – назвах неістот середнього роду II відміни фіксуємо лише флексію *-у*: “*Лишають слід свій – не глибокий, та замітний вже оку мому*” (ЗВН 1887, с. 32); “*Не може при добрі той жить, хто хоче злу й добру служити*” (МІ 1898, с. 46); “*Не рви ся, завдавши серцю скрути*” (МІ 1898, с. 75); “*Були б ми “Полю” Шляхи заступили, Золотими шоломами з Дону воду тили*” (СТ 1906, с. 87) тощо.

Висновки. Отже, у проаналізованих прижиттєвих виданнях збірок “З вершин і низин”, “Зівяле листе”, “Мій ізмарагд”, “Давне і нове”, “Із днів журби”, “Semper tūo” виявлено певні особливості вживання іменникових форм давального відмінка однини. У творах І. Франка репрезентовано давні форми давального відмінка, які є ненормативними в літературному вжитку, але були нормативними на початку ХХ ст., що зафіксовано у граматиках того часу (наприклад, *земли, Руси, смерти, цареви, народови*). Однак є й такі форми, які міцно збереглися в сучасній літературній мові як варіантні (*Богу, майстру, народу*). Основною причиною варіантності у поезії І. Франка, на нашу думку, є відсутність загальноприйнятого правопису у кінці ХІХ – на початку ХХ ст., а також потреби версифікації – необхідність дотримуватися відповідного ритму і рими, милозвучності поезії.

Перспективи використання результатів дослідження. Проблему, яку порушено в статті, не вичерпано цим науковим доробком. Вона потребує подальшого дослідження й опрацювання. Але такі спостереження на морфологічному рівні дають нам можливість побачити особливості вживання іменників у прижиттєвих виданнях І. Франка; яким відмінковим формам надавав перевагу поет, перевидаючи свої збірки; що змінював відповідно до граматик того часу; і загалом можна простежити мову Каменяра як творця літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА

1. ЗВН 1887 – *Франко І. З вершин і низин: Збірник поезій / Іван Франко.* – Львів : [Б.в.], 1887. – 251 с.
2. ЗВН 1893 – *Франко І. З вершин і низин: Збірник поезій / Іван Франко.* – Друге, доповн. виданє. – Львів : накладом Ольги Франко, 1893. – 468 с.
3. ЗЛ 1896 – *Франко І. Зівяле листе. Лірична драма / Іван Франко.* – Львів : З друкарні Інст. Ставропігійського, 1896. – 112 с.
4. ЗЛ 1911 – *Франко І. Зівяле листе. Лірична драма / Іван Франко.* – Друге виданє. – Київ : Друкарня “С. В. Кульженко”, 1911. – 109 с.
5. МІ 1898 – *Франко І. Мій ізмарагд: поезії / Іван Франко.* – Львів : З друкарні нар. Ст. Манецького і Спілки під зарядом В. Годака, 1898. – 174 с.

6. ДН 1911 – Франко І. Давне й нове / Іван Франко. – Друге побільшене видане збірки “Мій Измарагд”. – Львів : Накладом українсько-руської видавничої спілки, 1911. – 263 с.
7. ЦЖ 1900 – Франко І. Из днів журби: поезії / Іван Франко. – Львів : З друкарні В. Шийковського, 1900. – 127 с.
8. ST 1906 – Франко І. Semper tūro: Збірка поезій / Іван Франко. – Львів : накладом україн.-руської видавничої спілки, 1906. – 135 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисюк В. Варіантні форми давального відмінка іменників як мовний лакмус писемних пам'яток XVI–XVIII ст. / В. Денисюк // Філологічний часопис. – 2016. – Вип. 1(7). – С. 28–37.
2. Матвіяс І. Курс сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Матвіяс. – Київ : Радянська школа, 1962. – 164 с.
3. Сімович В. Граматика української мови для самовчання та в допомогу шкільній науці / В. Сімович. – Друге видання з одмінами й додатками. – Київ ; Ляйпціг : Українська накладня, 1919. – 584 с.
4. Смаль-Стоцький С., Граматика української мови / С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. – Вид. 3. – Відень: Накладом власним, 1914. – 202 с.
5. Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови XX століття / Г. М. Сюта. – Київ, 2017. – 384 с.
6. Тараненко І. Й. Іменник / І. Й. Тараненко // Історична граматика української мови / О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх, С. П. Самійленко, І. Й. Тараненко. – Київ : Радянська школа, 1962. – С. 182–240.
7. Тимошенко П. Д. Фонетичні і морфологічні особливості стильових різновидів української літературної мови / П. Д. Тимошенко // Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики. – Київ, 1972. – С. 70–87.
8. Тимченко Є. Українська граматика / Є. Тимченко. – Київ : друкарня ун-ту св. Володимира, 1917. – 168 с.
9. Український правопис. – Київ: Наукова думка, 2019. – 391 с.
10. Царалунга І. Варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові XIV–XV ст.: монографія / І. Царалунга. – Хмельницький: ФОП Гонта А.С., 2017. – 448 с.

REFERENCES

1. Denysiuk, V. (2016). Variantni formy davalnoho vidminka imennykiv yak movnyi lakmus pysemnykh pamiatok XVI–XVIII st. *Filolohichniy chasopys*, Vyp. 1(7).
2. Matviias, I. (1962). *Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia*. Kyiv: Radianska shkola.
3. Simovych, V. (1914). *Hramatyka ukrainskoi movy dlia samovchannia ta v dopomohu shkilnii nauksi. Druhe vydannia z odminamy y dodatkami*. Kyiv-Liaiptsig: Ukrainska nakladnia.
4. Smal-Stotskyi, S., Gartner, F. (1914). *Hramatyka ukrainskoi movy. Vyd. 3.* – Viden: Nakladom vlasnym.
5. Siuta, H. M. (2017). *Tsyatnyi tezaurus ukrainskoi poetychnoi movy XX stolittia*. Kyiv.

6. Taranenko, I. I. (1962). *Imennyk. Bezpalko, O. P., Boichuk, M. K., Zhovtobriukh, M. A., Samiilenko, S. P., Taranenko, I. I. Istorychna hramatyka ukrainskoi movy.* Kyiv: Radianska shkola.
7. Tymoshenko, P. D. (1972). *Fonetychni i morfolohichni osoblyvosti stylovykh riznovydiv ukrainskoi literaturnoi movy. Teoretychni problemy lingvistychnoi stylistyky.* Kyiv.
8. Tymchenko, Ye. (1917). *Ukrainska hramatyka.* Kyiv: drukarnia un-tu sv. Volodymyra.
9. *Ukrainskyi pravopys.* (2019). Kyiv: Naukova dumka.
10. Tsaralunha, I. (2017) *Variatyvnist u staroukrainskii literaturno-pysemnii movi XIV–XV st.: monohrafiia.* Khmelnytskyi: FOP Honta A.S.

*Стаття надійшла до редколегії 28. 02. 2020
доопрацьована 02. 03. 2020
прийнята до друку 07. 03. 2020*

THE PECULIARITIES OF THE NOUN DATIVE CASE IN IVAN FRANKO'S POETRY

Iryna Shmilyk

*Lviv Polytechnic National University,
Department of Ukrainian Language,
12 Bandera Str., Lviv, Ukraine, 79013
phone: (096) 141 94 41
e-mail: shmilykira@ukr.net*

The article explores the specific qualities of the employment of nouns in the dative case singular in Ivan Franko's poetry books. It displays the changing dynamics in accordance with the year of book publications. In addition to it the article reveals the alternative forms which the poet employs for several reasons: the absence of definite forms at that time, regional impact and demands in poetry versification. Barely lifetime collections of Ivan Franko's poetry are taken into consideration, namely "Z vershyn i nyzyn", (1887,1893), "Zivialy lystia"(1896,1911), "Mii izmarahd" (1898), "Davnie i nove" (1911), "Iz dniv Zhurby" (1900), "Semper tiro" (1906). It allows to perceive Kameniar not only as a creator of literature but also as a founder of a literary language. The article emphasizes on the topicality of the scientific research since morphological peculiarities of the noun forms reflect the epoch of the establishment of the Ukrainian literary language at the end of the 19th –beginning of the 20th century.

Having examined Ivan Franko's lifetime editions of poetry books, the following distinct features of the noun dative case were singled out: 1) the presence of the inflexion -y in nouns of the 1st and 3^d declension of feminine gender (zemly, Rusy, smerty); 2) the presence of alternative forms in the inflexions -ovy, -evy (yevy),// u (-yu) in the nouns of 2^d declension of masculine gender (druhovy, startsevy, spivakovy, pastukhu, hospodariu, tovaryshu). Alternative forms within one lexeme were also detected (tsarevy/tsariu, popovy//popu, narodovy//narodu, Bohovy//Bohu, solovievy// soloviiu). Furthermore, mingling inflexions were noticed – evy/-ovy (vuzhovy// vuzhevy). Moreover, the inflexions -ovy // -u depended on the poetic requirements of that time (bohoslovy-oslovy, stanu-panu). Inanimate nouns of masculine gender have alternative inflexions -ovy, -evy (-yevy) // u (-yu) (ohnevy, kintsevy,kintsiu, hnivu), whereas inanimate nouns of neuter gender have a single inflexion -u (zlu, dobru, sertsiu, poliu). The article provides the historical background, namely it reveals the characteristic features of the noun dative case in grammar books of the beginning of the 20th century: S. Smal-Stotskyi, F. Gartner "Ukrainian Grammar" (1914); V. Simovych "Ukrainian grammar for self-learners and how to help school science" (1919); Ye. Tymchenko "Ukrainian Grammar" (1917).

Keywords: poetry, lifetime edition, literary language, noun, noun declension, word form, inflection.